

Nézőpontok

*Az enyhébb végrehajtási szabályok szerepe**

A leggyakoribb kiszabott büntetés Magyarországon a szabadságvesztés. Mind az elméleti, mind a végrehajtásban dolgozó szakemberek egyetértenek abban, hogy az egyénre nézve a szabadságelvonnással járó büntetés végrehajtásának negatív következményei is vannak. Mint minden közösség, így a börtönkörülmények közötti kényszeregyüttlakóké is személyiségformáló. Ez lehet a negatív hatások egyik forrása. Az igazi csapda azonban nem ez! A várva várt, és a végtelennek tűnő évek során százféléképpen megrajzolt, elképzelt szabadulás napját követően jön a hideg zuhany.

Az amúgy is gyökértelen elítélt a büntetés-végrehajtási intézetből kikerülve rádöbben, hogy a családi kötelei szinte jóvátehetetlenül meglazultak. Néhány esetben olyannyira, hogy már nem is fogadják vissza szerettei. Odabentről el sem képzelte a munkaerőpiac szomorú valóságát. A fiatal, diplomás, több idegen nyelven beszélő munkavállaló kap csak ajánlatokat. Kevés szabaduló felel meg ilyen kívánalmaknak. Megszűntek vagy átalakultak az állami vállalatok, s ezzel együtt ugyancsak megszűntek a munkahelyek és munkásszállók is.

Persze nem mindenkire igaz, összességében mégis megállapítható tehát, hogy korántsem zökkenőmentes a visszatérés, sem a család, sem a társadalom nem fogadja be próbatétel nélkül a szabaduló fogvatartottat.

A körülmények változásához a hosszú távollét miatt különösen nehéz alkalmazkodni. Ugyanígy a családi, baráti kapcsolatokban a meghittség nehezebben teremthető meg levél

útján, vagy éppen a beszélők alkalmával. A régi emlékek fénye nem elég a kapcsolatok megőrzéséhez.

Mindezen gondokat érzékelve olyan jogintézmény megteremtésére volt szükség, amely a szabadságvesztés-büntetés végrehajtása során hathatósan segíti a családi kapcsolatok ápolását, lehetővé teszi, hogy az elítélt kapcsolatban maradjon a társadalommal, könnyebbé váljon az oda történő visszailleszkedése, és ugyanakkor jól alkalmazható eszköze legyen a büntetés-végrehajtási intézetekben folyó nevelési tevékenységnek.

Az 1993. évi XXXII. törvény volt az első jogforrás, amellyel a magyar büntetés-végrehajtás jelentős lépést tett előre e célok elérése érdekében. Megteremtette egy olyan jogintézmény alapjait, amely többletet ad a nevelési eszközrendszerhez, ugyanakkor az elítélt számára is lehetőséget teremt a társadalomba való visszailleszkedéshez.

A jogi szabályozás sajátossága, hogy

*A szerzők a Magyar Börtönügyi Társaság pályázatán e pályaművel első díjat nyertek.

anyagi jellegű normatívát eljárási törvényben jelentet meg. A jogszabály szerkezetéből adódóan pedig a jogintézménnyel először a büntetés-végrehajtási bíró feladatainak meghatározásánál találkozunk. Egy későbbi fejezetből olvasható ki, milyen kedvezményt jelent valójában az elítéltek számára az enyhébb végrehajtási szabályok (a továbbiakban: evsz.) alkalmazása. Adós maradt azonban a jogalkotó azzal, hogy elhelyezze az enyhébb végrehajtási szabályokat a szabadságvesztés végrehajtási fokozatának rendszerében. Ez a gyakorlatban valós problémát eredményezett, amelyre a későbbiekben még visszatérünk.

A törvényi szabályozáson túl – amely mindössze két szakaszból áll –, a büntetés-végrehajtás országos parancsnokának intézkedései adtak útmutatást az enyhébb végrehajtási szabályok gyakorlati alkalmazásához.

Elsőként a 0255/1992. (IK. Bv. Mell. 7.) OP-intézkedés érintette – legalábbis részlegesen – az evsz. témakörét, amely a büntetés-végrehajtási intézeten kívül engedéllyel, ideiglenes jelleggel tartózkodó elítélt ügyének az intézésével kapcsolatos eljárást szabályozta. Az intézkedés 1993. május 20. napján lépett hatályba.

Ezt követően alig több mint fél év elteltével került sor a 0104/1994. (IK. Bv. Mell. 1.) OP-intézkedés kiadására, amelynek tárgya már kifejezetten az enyhébb végrehajtási szabályok alkalmazása volt.

Ez az intézkedés eligazítást adott az evsz. kezdeményezését illetően, valamint végrehajtási szabályokat állapított meg, nevezetesen: az evsz. hatálya alá helyezett elítéltek elhelyezéséről, ruházatáról, foglalkoztatásáról, eltávozásának engedélyezéséről.

Ez utóbbi intézkedésben foglalt felhatalmazás alapján a büntetés-végrehajtási intézetek parancsnoki intézkedés keretében

gondoskodtak a belső szabályozásról. E témát illetően intézetünkben még változatlanul érvényben van a 38/1993. számú intézetparancsnoki intézkedés, amely a következő kérdésköröket szabályozza: *az evsz. alkalmazására szolgáló körletrészen történő elhelyezés feltételei, befogadás az evsz.-körletre, az intézethől történő eltávozás rendje, a személyes szükségletre fordítható pénz felhasználása, látogató fogadása, munkáltatással kapcsolatos rendelkezések, az evsz.-körlet belső rendje, a sport és kulturális tevékenység, valamint az evsz. felfüggesztése és megszüntetése.*

Nem jogforrás, azonban a jogi háttérhez hozzátartozik az országos rendőrfőkapitány 3/1993. számú körlevele, amely a büntetés-végrehajtási intézethöz engedéllyel – meghatározott időre – eltávozó elítéltekkel kapcsolatos rendőrségi intézkedésekről rendelkezik, továbbá a Legfőbb Ügyészség Büntetés-végrehajtási Felügyeleti Osztályának Bv. 2503/1994., illetőleg Bv. 2231/1994. számú állásfoglalásai.

Az országos parancsnoki intézkedést miniszteri rendelet váltotta fel, a 6/1996. (VII. 12.) IM-rendelet – bár még mindig mértéktartóan – három szakaszban, összesen 13 bekezdésben rendelkezik az evsz.-szel összefüggő kérdésekről. A rendelet kimondja, hogy – a törvény szabta keretek között – a végrehajtás módját és az eltávozás gyakoriságát, időtartamát, továbbá az elítéltnél tartható készpénz összegét az intézetparancsnok határozza meg.

Jogértelmezés

Vajon nyugodt szívvel kijelenthetjük-e, hogy az új jogintézménnyel a gyakorlati alkalmazás során sikerült elérni a kívánt célokat?

TAPASZTALATCSERE

Ha a kérdésre egyértelmű választ kívánunk adni, át kell tekintenünk a bírói gyakorlatot, továbbá az evsz. alá helyezés büntetés-végrehajtási intézetekben folyó előkészítését és végrehajtását. Egy korai bírói határozat szerint „*az enyhébb végrehajtási szabályok alkalmazásához nem szükséges különleges érdem, hanem elegendő az elítélt kifogástalan magatartása*”. (175/94. BH).

Ebben az időszakban a bírói gyakorlatban az volt megfigyelhető, hogy a bírók elsősorban (és szinte kizárólag) az evsz. alá helyezés törvény szabta feltételeinek meglétét vizsgálták. Nem kapott kellő szerepet a fogvatartott személyisége, a büntetés végrehajtása során tanúsított magatartása. Rendre előfordult, hogy a büntetés-végrehajtási intézet nemleges indítványa ellenére megtörtént a fogvatartott evsz. alá helyezése.

Az idő múlásával finomult a bírói gyakorlat. A bírói határozatok megalapozottabbak, kellő mérlegelés és nagyobb körültekintés után születnek meg.

Így a 388/95. számú BH a következőket fogalmazza meg: „... *a jogszabályban írt általános feltételeken túlmenően – az elkövetett bűncselekményt, a kiszabott szabadságvesztés tartamát, az elítélt személyiségét, családi körülményeit, előéletét, élelvetelét és a büntetés töltése során tanúsított magatartását összességében figyelembe véve kell a bíróságnak határoznia*”.

A 138/96. számú BH még tovább erősíti ezeket a szempontokat a bírói mérlegeléshez. A jogesetben szereplő fogvatartott ugyanis a büntetés végrehajtása során példásan viselkedett, tíz jutalmat kapott, kapcsolattartása is rendezett volt. Erősza-
kos bűncselekmény elkövetése miatt azonban már korábban is elítélték, és a je-

lenlegi bűncselekménye – rablás és súlyos testi sértés – ugyancsak hasonló súlyú és jellegű, mint a korábbiak.

Minderre tekintettel a bíróság úgy ítélte meg, hogy az evsz. hatálya alatt végrehajtott szabadságvesztéssel a büntetés nem éri el célját.

Nem volt egységes a döntést hozók jogszabály-értelmezése a tekintetben sem, hogy a törvény által előírt várakozási időt a börtönben mint intézményben, vagy a börtönben mint büntetési fokozatban kell-e letölteni! Kérdéses volt tehát, hogy átminősítés esetén az új fokozatban kell-e letöltenie a fogvatartottnak a törvény által előírt hat hónapot, vagy beszámít-e a súlyosabb (fegyház) fokozatban letöltött idő is. Ma már egységes a bírói gyakorlat ebben, s az adott fokozatban letöltött hat hónap elteltével lehet csak az evsz. iránti kérelmet benyújtani.

A jogértelmezés terén azonban napjainkra is maradt vitatott kérdés. Véleménykülönbség alakult ki a jogalkalmazók között abban az esetben is, amikor a pénzbüntetést meg nem fizetés miatt szabadságvesztésre változtatta át a bíróság.

Mi a helyzet ilyenkor az evsz. alkalmazása szempontjából?

A fogvatartott ez irányú kérelmét a bíróság pozitívan bírálta el, ellene az ügyészség fellebbezett. A fellebbezésben kifejtette, hogy álláspontja szerint „*a pénzhünetés átváltoztatása esetén foganatosított fogházbüntetésre nem vonatkozik az evsz. alkalmazásának lehetősége, mivel oly módon a pénzhünetés meg nem fizetése miatt alkalmazott többlet joghátrány célját veszítene*”.

A másodfokú bíróság nem értett egyet az ügyészség felvetésével. Véleményük szerint a Bv. tvr. ebből a szempontból nem

tesz különbséget a pénzbüntetés átváltoztatása, illetve az eredetileg kiszabott szabadságvesztések között. Amennyiben ilyen esetben az evsz. alá helyezésre nem kerülhetne sor, úgy az többletjoghátrányt jelentene. A büntetési célt aránytalanul a megtorlás irányába mozdítaná, ami pedig nyilvánvalóan nem célja az átváltoztatásnak.

A másodfokú bíróság az elsőfokú bíróság határozatát helybenhagyta, így a fogvatartott evsz. alá került. (1/1997. BH).

Állásfoglalásra és ezáltal egységes jogértelmezésre lenne szükség a következő esetek azonos elbírálása céljából.

A börtön fokozatú elítéltet a bíróság folyamatosan végzett jó munkája és példás magaviselete alapján – az intézet javaslatára – evsz. alá helyezte. A fogvatartott hozzáállása továbbra is folyamatosan pozitív volt, így a nevelője úgy vélte, hogy az első büntényes elkövető esetében a büntetés célja enyhébb végrehajtási fokozatban is elérhető. Az előterjesztést a bíróság elfogadta, az elítéltet enyhébb fokozatba helyezte, és egyben megszüntette az evsz. alkalmazását. Indoklásában kifejtette, hogy

mivel az evsz. járulékos jellegű, így az a fokozatváltással hatályát veszti. A bv. bíró döntése ellen az elítélt fellebbezett. A másodfokú bíróság kifejtette, hogy „az evsz. megadása nem általánosságban történik, hanem egy adott végrehajtási fokozathoz kapcsolódik”. Adott esetben a börtön fokozatban engedélyezte az evsz. alkalmazását a bíróság, így az a fogház fokozatra már nem vonatkozik. A bv. bíró határozatát helybenhagyta, így az elítélt esetében az evsz. alkalmazása megszűnt. A bíróság szerint tehát az evsz. ítélethez kötődik, álláspontunk szerint viszont az ítélet az emberhez. Egy olyan emberhez, akinek személyiségében – a tapasztalatok alapján – a pozitív tulajdonságok a meghatározók, aki még nem veszett el a családja számára, és reális esélye van arra, hogy a társadalomba visszailleszkedjék. Ezt az egészet komplexitásában kellene vizsgálnia a bíróságnak.

Ez a fogvatartott rendszeresen hazajárt. Családi kapcsolatai rendeződtek, erős kötődés alakult ki közte és hozzátartozói között. Az intézeten kívül külső (viszonylag jól fizető) munkahelyen dolgozott. Gond

TAPASZTALATCSERE

sem munkájával, sem magatartásával kapcsolatban nem merült fel. Ez az elítélt, „mert jó volt”, elvesztett egy korábban megszerzett jogosultságot. Ez paradoxon. Esetében jobb lett volna, ha evsz.-be helyezése után elevickélt volna a „langyos vízben”, hiszen így nem került volna az átminősítésére és az evsz. megszüntetése következtében hátrány elszenvésére. Ez az elítélt bízott benne, hogy ha továbbra is jó úton halad, úgy kap kedvezményt, hogy közben nem veszít el egy jogosan kiérdemelt korábit. Viselkedj jól – hátrányt szenvedsz!

Ez aztán hatásos nevelőeszköz! Azon evsz.-es elítéltek esetében, akiknek feltételes szabadságra bocsátása nem lehetséges, az enyhébb fokozatba helyezés így egyértelműen hátrányt jelent. A 10 nap helyett az esetleges 15 napi eltávozás lehetősége nem kompenzálja azt, amit az evsz. megszüntetésével elveszít.

Az egységes gyakorlat nélkül az elítéltek egyik része jogtalan előnyt élvez vagy esetleg jogtalan hátrányt szenved. Nézőpont kérdése. Ez kizárólag attól függ, hogy melyik bv. bíró elé kerül az előterjesztés. Ez a bizonytalanság felesleges feszültséget, bonyodalmakat szül mind az elítéltek, mind a személyzet körében.

Visszatérve a konkrét esetre: nevezettet a másik bv. bíró jogellenesen (1 hónapot töltött fogház fokozatban) újra evsz. alá helyezte. Ebben az esetben is helytelen jogértelmezés történt! Egy jogállamban joggal elvárható a jogszabályokon alapuló, egységes elvek szerint való elbírálás.

Vizsgáljuk meg az új jogintézmény végrehajtásának tapasztalatait a büntetés-végrehajtás szemszögéből is! A jogszabályi előírás értelmében az evsz. hatálya alá helyezést a büntetés-végrehajtási intézet (a

továbbiakban bv. intézet), valamint a fogvatartott – személyesen vagy védője útján – kezdeményezheti.

Intézetünkben 1994-ben a 147 előterjesztésből mindössze egyet, 1995-ben a 193 előterjesztésből egyet sem, míg 1996-ban a 150 előterjesztésből már 13-at az intézet kezdeményezett.

Látható tehát, hogy a bv. intézet – amely leginkább rendelkezik a kiválasztás alapjául szolgáló adatokkal – túlzott óvatossággal közelített a kérdéshez, nem igazán élt a törvény adta lehetőséggel.

A fogvatartottak által kezdeményezett eljárás esetében is szerepet kap a bv. intézet, hiszen a fogvatartott kérelmét az intézet véleményével együtt kell a döntésre hivatott bíró elé terjeszteni. Felelősek vagyunk azért, hogy a vélemény körültekintő és megalapozott legyen. Hangsúlyos szerepet kell vállalnunk abban, hogy csak azok a fogvatartottak kerüljenek evsz. hatálya alá, akiknél a büntetés célja ily módon is elérhető.

Az előzőekben már említést tettünk arról, hogy a bíróság – nem egy esetben – az intézeti véleménnyel ellentétes döntést hozott. Ez a gyakorlat a jogintézmény bevezetését követő első éveket jellemezte. 1995-ben már 50 esetben alapozta elutasító döntését a bíróság az intézeti nemleges véleményre.

Azt, hogy az evsz. hatálya alá helyezés kérdésében helyesnek bizonyult-e a döntés, a későbbi megszüntetésének száma is szemlélteti. Nézzük az utóbbi három év adatait!

év	evsz.-be helyezés	evsz. megszüntetése
1994	133	6
1995	143	19
1996	121	13

A törvényi előírás szerint az evsz. felfüggesztésére, illetőleg megszüntetésének egyidejű kezdeményezésére akkor kerülhet sor, ha a fogvatartott az eltávozással, illetőleg a bv. intézeten kívüli munkavégzéssel kapcsolatos szabályokat ismételten vagy súlyosan megszegi. Intézetünk gyakorlata az, hogy e rendelkezést szűkítetten értelmezzük. Az evsz. felfüggesztésére (és megszüntetésének kezdeményezésére) valóban csak akkor kerül sor, ha nem első, hanem ismételt vagy egyértelműen súlyos szabályszegés történt.

„Enyhébb” súlyú cselekmény esetén – az evsz. hatálya alá helyezettek és az intézet közötti íratlan, hallgatólagos egyezmény alapján – a szabályszegő evsz.-es egy vagy két alkalomra szólóan „önként” lemond a soron következő, törvény által biztosított eltávozás lehetőségéről.

Az intézet előzőekben részletezett gyakorlata azt szolgálja, hogy csak a legindokoltabb esetben kerüljön sor a kedvezmény visszavonására. Nem önmagunk igazolása a cél! Mérlegeljük a lehetséges okokat, figyelembe vesszük, hogy a szigorúbb kontroll hiánya, a hirtelen szabadság megszárdítható a fogvatartottat. Arra törekszünk, hogy ne a végső, súlyosabb eszközt, a megszüntetést válasszuk mindjárt, hanem más módszerrel kísérjük meg a helyes útra terelni. Ennek ellenére előfordult, hogy a bíróság kezdeményezésünkre nem szüntette meg az evsz.-t. Noha a szabályszegés abban állt, hogy a fogvatartott a külső munkahelyről hazatérőben lerészegedésig fogyasztott szeszes italt.

A kiválasztás helyességét igazolhatja az is, hogy miként alakult a visszatérési aránya a kimaradásban, eltávozásban részesültek körében.

Intézetünk adatai az utóbbi három évben

év	kimaradás, eltávozás esetszáma	visszatérési arány %
1994	1610	99,44
1995	2256	99,42
1996	2244	99,60

E számok azt tükrözik, hogy igen jó az evsz.-esek visszatérési aránya. Tény viszont az is, hogy akik esetében az evsz.-t meg kellett szüntetni, 1-3 eltávozás után már nem tértek vissza az intézetbe. Tehát egyértelművé vált, hogy még nem tudtak élni a jogintézmény adta kedvezményekkel, hanem visszaéltek azzal.

Közös feladatunk a bírósággal együtt megelőzni az ilyen esetek ismétlődését, kiszűrni a kérelmezők közül az érdemteleneket. Kérdés, lehet-e tévedést kizárva egy emberről kimondani, hogy érdemes, illetve nem érdemes e kedvezményre. Természetesen nem. Nagy valószínűséggel ki lehet azonban szűrni azokat, akik nem érdemlik meg ezeket a lehetőségeket. Azokat, akik e kedvezményeket nem a jogalkotók, illetve alkalmazók által elképzeltként élvezik. Azokat, akik a családi kapcsolataik erősítését, a társadalomba való visszailleszkedésük előkészítését a lehetőségeik ellenére elhanyagolják, sőt az eltávozásukat a korábbi deviáns kapcsolataik felújítására, újabb bűncselekmények kitervelésére, elkövetésére használják fel. A hivatásos bűnözőkről beszélünk!

Kik is azok a hivatásos bűnözők? Azok, akiknek a személyiségébe beépült a bűnözés, akik létfenntartásukat, egyéni boldogulásukat, céljaik megvalósulását kizárólag bűncselekmények eredményeként tudják csak elképzelni. Egész eddigi életvitelüket a deviancia, a társadalmi elvárások-

kal szembeni tudatos szembenállás jellemzi. Ők azok, akik tudják, hogy az elkövetkezendő 5 évből 2-3 évet a börtönben tölthetnek, mivel „ez benne van a pakliban”. Talán a tudatalattijukban sem fordul meg, hogy esetleg másként is lehetne élni. Ők azok, akik a napi 8 óra munka után járó „éhbérért” még felkelni sem hajlandók.

A rendelkezésünkre álló eszközökkel, lehetőségekkel – a társadalom védelme érdekében – meg kell akadályoznunk, hogy ezek az emberek evsz. alá kerüljenek.

Az evsz.-t életbe léptető 1993. évi XXXII. törvény április 15-én már 4. születésnapját ünnepli. Négy év egy ember életében jelentős idő. Úgy látszik azonban, túl kevés ahhoz, hogy a jogalkalmazás területén egységes értelmezésre jussunk.

Lehet, hogy ellentmondásokkal teli az a kép, amelyet az evsz. gyakorlati alkalmazásáról felvázoltunk. Mindent összevetve azonban a végeredmény mégis az, hogy az evsz. az utóbbi években a magyar büntetés-végrehajtás legsikeresebb jogintézményévé vált, létjogosultsága van. Szerepét megkíséreltük érzékeltetni. Jelentősége miatt, kvázi negyedik fokozatként helyet kaphatna akár a Btk.-ban is, a következők szerint: a nem erőszakos cselekményeket elkövető első büntényeseket, valamint a gondatlan

visszaesőket, az ítéletben – a szabadságvesztés kiszabásával és a letöltés fokozatának (börtön, fogház) meghatározásával egyidejűleg – a bíróság evsz. alá helyezné. Nagyobb lenne az esély arra, hogy a fogvartartott életében ne következzen be nagy törés, pszichés állapota, illetőleg anyagi helyzete, családi kapcsolata ne forduljon válságosra.

A visszaesés aránya ezáltal valószínűleg minimálisra csökkenne ebben a körben. Hiszen a visszaesők döntő többsége azok közül kerül ki, akik a szabadságvesztés-büntetés végrehajtásának tartama alatt elveszítik családjukat, munkahelyüket, hajléktalanná válnak. A ma szabaduló – kapcsolatok nélküli – embernek a gazdasági, társadalmi viszonyok változása folytán egyébként is rosszabb az esélye az újrakezdésre, mint 8–10 évvel ezelőtt. Ha nincs hol laknia, nincs pénze, előbb-utóbb bűnözni kényszerül.

A fentiekben vázolt alkalmazás első-sorban és alapvetően speciálisan preventív hatású lenne, azonban az egyénekben, az érintett családokon keresztül pozitív hatása lehetne osztársadalmi vonatkozásban is.

*Zsigmondné dr. Zielinski Erika-
Török János*